

УДК 025.5 : 908

Світлана Патрикєй,
кандидат історичних наук, провідний методист
Рівненської обласної бібліотеки для молоді

Розвиток бібліографічної інформації про окремі регіони України у XIX — на початку XX століття

У статті досліджено виникнення та розвиток системи краєзнавчих бібліографічних посібників, присвячених таким історико-географічним регіонам України: Слобожанщина, Крим, Полісся, Волинь, Поділля, Галичина (XIX — поч. XX ст.).

Ключові слова: краєзнавчі бібліографічні покажчики, історичні регіони, Волинь, Галичина, Крим, Поділля, Полісся, Слобожанщина.

Краєзнавча бібліографія про окремі історико-географічні регіони України виникла в 20-х рр. XIX ст. і на початковому етапі свого зародження активно не розвивалась, а існувала тільки як краєзнавча біобібліографія.

Першою спробою був біобібліографічний словник "Список слободско-украинских писателей и ревнителей просвещения", опублікований у Харкові в 1826 р., що подавав інформацію про діячів Слобідської України. Автором цього словника був відомий бібліограф і вчений, харків'янин П. Кеппен (1793—1864). Цей покажчик містив близько 240 імен харківських авторів, перелік їхніх праць та короткі біографічні відомості. При складанні словника було використано пресу та бібліографічні видання, зокрема: "Список речей, говоренных в торжественных собраниях университета, со времени его открытия по 1826 год", "Список печатных диссертаций, представленных в отделения для получения ученых степеней и одобренных ими по 1826 год" та "Список сочинениям и переводам, напечатанным в типографии Харьковского университета с открытия по 1826 год" [5].

Потім потреба у краєзнавчих книжках виникла і на Півдні України. Новоросійський край і Крим наприкінці XVIII ст. увійшли до складу Російської імперії. Царський уряд прагнув заселення і щедро роздавав землі поміщикам, зацікавлював іноземних колонізаторів.

Як зазначає І. Корнейчик у книзі "Історія української бібліографії" [5], заповзятливі іноземці, аби краще ознайомитися з територією, виготовляли місцеві карти і плани, путівники та іншу краєзнавчу літературу. Так виник "Путеводитель путешественника по Крыму" французя Ш. Г. Монтандона, виданий 1834 р. в Одесі. У цьому виданні з'явився перший в Україні універсальний бібліографічний покажчик краєзнавчої літератури "Каталог найбільш відомих творів, в яких згадується Крим", що містив інформацію про 50 творів. Переважно це були праці зарубіжних авторів, опубліковані у великих західноєвропейських містах (Парижі, Лондоні, Берліні, Амстердамі та ін.), починаючи з XVI ст. і закінчуючи 1830 р. — описи мандрювань, путівники, історична, географічна та етнографічна література. Сюди увійшла незначна кіль-

кість вітчизняних праць, надрукованих іноземними мовами. Російська література описувалася паралельно мовою оригіналу і в перекладі на французьку мову. Частина описів не мала вказівок на вихідні дані. У кількох випадках подавались анотації (довідкові та з оцінкою книг).

Вагомий внесок у розвиток кримознавчої бібліографії зробив у 50-х рр. XIX ст. відомий російський бібліограф Г. Геннаді. У 1855—1856 рр. на сторінках "Вестника императорского Русского географического общества" він опублікував список іноземних творів про Крим (XVIII — перша половина XIX ст.). У ньому містилися найвідоміші праці іноземних та російських мандрівників, які є важливим джерелом з кримськотатарської етнографії, а також найпопулярніші кримознавчі описи тієї епохи Ш. Г. Монтандона, Е. Примодє та ін. Наведені також російськомовні переклади чи рецензії на ці праці у періодичних виданнях. Всі найважливіші твори були проанотовані. Цей бібліографічний перелік у доповненому вигляді був передрукований у 1857 р. у провідному паризькому бібліотечному виданні "Courcier de la librairie Jeannot".

Г. Геннаді упорядкував також "Список сочинений о Крыме", який був опублікований на сторінках "Записок Одесского общества истории и древностей". Список містив 214 бібліографічних описів, згрупованих у три розділи: "Книги на іноземних мовах", "Російські книги" та "Ілюстрації про Крим". До бібліографічних описів додавалися рецензії та анотації. Особливий інтерес викликають критичні анотації бібліографа, які свідчать про рівень знань кримознавчих досліджень 60-х рр. XIX ст. і основні тенденції розвитку бібліографії Криму.

Значну роль у розвитку краєзнавчої бібліографії цього періоду відігравали періодичні видання. У 40-х рр. XIX ст. активізувалася бібліографічна діяльність "Губернских ведомостей", які були урядовими друкованими органами на місцях. Вони почали виходити майже в усіх губерніях Російської імперії з 1838 р. Зокрема, в Україні існували Волинські, Катеринославські, Київські, Подільські, Полтавські, Таврійські, Харківські, Херсонські та Чернігівські "Губернские ведомости", що склалися з двох частин — офіційної та неофіційної [5]. У неофіцій-

ній приділяли велику увагу публікаціям місцевих матеріалів (документів, історико-краєзнавчих статей тощо), у тому числі бібліографічних.

У 1847 р. у "Херсонских губернских ведомостях" був надрукований "Список некоторым источникам к изучению Новороссийского края". Показчик складався переважно з російської літератури, але траплялися також видання іноземними мовами. Він мав одночасно облікову і книготорговельну мету, тому сприяв не тільки інформуванню читачів, а й місцевій книжковій комерції. Крім того, в 1847 р. на сторінках "Горного журнала" з'явився перелік "Трудов гг. российских офицеров по исследованию Южнороссийского каменноугольного образования", надрукований О. Озерським.

У складних умовах відбувалось становлення краєзнавчої бібліографії на західноукраїнських землях. Перші українські краєзнавчі дослідження з історії Галичини з'явилися в першій половині XIX ст., коли активно почала розвиватись галицька література.

Згідно з дослідженням А. Блажкевича, наприкінці 30-х — на початку 40-х рр. XIX ст. український бібліограф М. Максимович (1804—1873) встановив зв'язок із культурними діячами Галичини та запросив їх до співробітництва в альманасі "Киевлянин", а також надсилав до Львова деякі видання східноукраїнських авторів [3]. У 1841 р. він надрукував у цьому альманасі статтю "О стихоторениях червонорусских", що містила критико-бібліографічний огляд нової української літератури в Галичині. Показчик був створений з метою популяризації творів західноукраїнських письменників на Східній Україні.

Отже, у першій половині XIX ст. більшість виданих краєзнавчих бібліографічних показників була присвячена історико-географічним територіям України. Найбільше їх створювалось по території Слобідської України та Криму, що пояснюється суспільно-політичними умовами.

Слобідська Україна була найбільш розвинутим культурним і науковим регіоном України, на її території завдяки новоствореному Харківському університету склався міцний літературний та науковий осередок.

Підготовкою показників у першій половині XIX ст. займалась переважно інтелігенція: вчені, викладачі, письменники, а також освічені іноземці.

Докорінні зміни у розвитку краєзнавчої бібліографії настали у другій половині XIX ст. Помітну роль у розвитку краєзнавчої бібліографії починають відігравати наукові краєзнавчі товариства, завдяки яким була створена низка ґрунтовних краєзнавчих показників про окремі регіони України.

У 1897 р. Київське товариство природознавців надрукувало бібліографічний показник літератури з геології губернії Київського учбового округу. Пізніше за його сприяння побачив світ один із кращих посібників — "Библиографический обзор литературы по геологии и физической географии Центрального и Южного Полесья", підготовлений видатним українським ученим П. Тутковським.

Дослідник прагнув подати в огляді всю наявну літературу з питань вивчення Центрального і Південного Полісся, починаючи від античних часів і до 1910 р. Однак спеціальних праць, присвячених геології та фізичній географії Полісся, виявилось небагато, тому довелося розширити коло необхідних джерел за рахунок залучення матеріалів загального характеру, в яких зустрічалися відомості й про Полісся.

Під час підготовки огляду була використана власна бібліотека упорядника, а також фонди місцевих книгозборищ. Незважаючи на деяку неповноту, загалом робота була виконана на високому науковому і бібліографічному рівні. Особливу цінність надавали їй ґрунтовні реферати.

Широкі бібліографічні плани з краєзнавства мало Товариство дослідників Волині. Створена при ньому природничо-історична секція на одному з перших своїх засідань заявила про свій намір зібрати літературу про природу Волині й укласти бібліографічний посібник з геології, мінералогії, зоології, ботаніки, кліматології, географії та етнографії Волинської губернії. Але тільки через десять років (у 1911 р.) Товариство почало реалізовувати це завдання. Робота була розподілена між його членами. Зокрема, П. Тутковському доручили розробити бібліографію літератури з геології, мінералогії, палеонтології та географії Волині. З усіх цих посібників були опубліковані лише списки літератури з ботаніки і ентомології.

Великий бібліографічний список із геології і мінералогії Криму був підготовлений Кримським товариством природознавців і любителів природи, співробітники якого також мали певний досвід ведення і поточної бібліографії з краєзнавства регіону. Редакція "Записок Крымского общества естествоиспытателей и любителей природы" організувала у себе спеціальний критико-бібліографічний відділ "Таврика", в якому вміщувалися краєзнавчі бібліографічні списки та рецензії на новинки краєзнавчої літератури. За 1911—1917 рр. було прорецензовано близько 100 видань, переважно природничо-наукового змісту" [1].

Зі створенням у 1911 р. при Новоросійському університеті Одеського бібліографічного товариства, що намітило одним зі своїх завдань ведення краєзнавчої бібліографії, пошвидко збирання матеріалів з історії Одеси і Новоросійського краю. Були опубліковані списки краєзнавчої літератури, складені за фондами приватних бібліотек, розписані найцінніші з краєзнавчого погляду місцеві видання ("Новоросійський календар", "Труды Одесского статистического комитета" тощо) [1].

У кінці XIX — на початку XX ст. до створення краєзнавчих бібліографічних показників долучаються бібліотеки. В них організують "місцеві відділи", у які збирають всю краєзнавчу літературу та місцеві видання; створюють перші краєзнавчі каталоги, видають краєзнавчі бібліографічні показники.

Найбільший інтерес становить "Указатель книг и статей отдела имени Кн. Г. Потемкина по истории и современному состоянию Новороссийского края", створений у 1913 р. Посібник містив близько 1500 назв творів друку з різних питань життя краю, згрупованих у 14 розділів. Переважно місце займали роботи історичної тематики, також уміщено літературно-художні твори, рукописи тощо, а біобібліографію виділено окремим розділом. Цінність цього показника полягає в тому, що він був складений на основі безпосереднього перегляду наявних фондів бібліотеки.

У 1911 і 1913 рр. випущено систематичні показники книг і статей з питань Херсонського самоврядування, а також з історії та стану Новоросійського краю. Обидва показники були підготовлені завідувачкою Херсонської громадської бібліотеки В. Шенфінкель [2].

Серед краєзнавчих каталогів інших бібліотек заслуговує на увагу "Каталог библиотеки Таврического губернского земства "Таврица" имени А. Х. Стевена" — опис найповнішого зібрання літератури про Крим.

Суттєвий внесок у розвиток бібліографії про історико-географічні регіони зробили історико-статистичні комітети та архівні комісії. У 1894—1902 рр. Таврійська учена архівна комісія видала три випуски капітальної бібліографії про Крим і Таврійську губернію під загальною назвою "Taurica". Це був найзначніший краєзнавчий бібліографічний покажчик із всіх випущених у дореволюційний час в Україні. У ньому зареєстровано 11 тисяч назв. Укладачем покажчика був кримський історик і археолог, активний діяч Таврійської ученої архівної комісії А. Маркевич.

Учений залишив глибокий слід у культурному житті Криму. Він брав участь у заснуванні Кримського товариства природознавців і любителів природи, а також Таврійського університету, організував у Сімферополі публічну бібліотеку з безкоштовною читальнею. Після революції 1917 р. він упорядкував Кримський архів, був доцентом, а потім професором Кримського педінституту. А. Маркевич присвятив бібліографії Криму понад чотири десятиліття свого життя.

У той час Крим користувався пошанованою увагою місцевих діячів, учених і бібліографів. Проводилася велика робота зі збирання літератури, присвяченої Криму і Таврійській губернії. Найбагатший краєзнавчий фонд мала бібліотека Таврійської губернської земської управи.

Працюючи в Сімферополі, А. Маркевич використовував усі місцеві краєзнавчі зібрання літератури, каталоги місцевих бібліотек і рукописні бібліографічні матеріали приватних осіб. Проте там, у невеликому провінційному місті, далеко не всі потрібні видання можна було розшукати. Відсутні були деякі номери "Таврических губернских ведомостей", інші видання. Все це негативно позначилося на повноті відображення літератури, особливо на початку. Бібліографу потрібно було докласти чимало зусиль, щоб подолати ці труднощі.

У вступі до бібліографічного покажчика вчений зазначає: "Література Тавриды так обширна и разнообразна, что каждому, изучающему этот край в каком бы то ни было отношении необходимо ознакомиться с весьма большим количеством книг и статей на разных языках, что без справочного пособия весьма затруднительно, даже невозможно" [5]. Тому для покажчика характерне широке хронологічне і тематичне охоплення матеріалу. У ньому відображено літературу з історії, природи, економіки та інших аспектів життя краю, літературно-художню творчість, різні види друкованої продукції (книги, журнальні та газетні статті, карти, атласи, плани тощо) і навіть деякі рукописи не тільки російською, а й іноземними мовами.

Укладач застосував систематичне розташування матеріалу. Розроблена ним схема класифікації була вдалою для того часу, пізніше її використали й інші кримські бібліографи. На жаль, у праці допущені певні бібліографічні неточності, відсутні анотації, вона недостатньо забезпечена науково-допоміжним апаратом.

Дослідник А. Непомнящий, обстеживши численні архівні фонди України і РФ, виявив кілька універсальних бібліографічних посібників другої половини XIX ст., присвячених Криму, що залишились у рукописному вигляді, а також неопублікованих систематичних картотек про цей регіон. Серед них значний інтерес становить картотека зібрання відомого історика-кримознавця Н. Кондакова, яка складається з таких розділів: археологічні пам'ятники Криму (261 картка), архітектура та історія Бахчисарая (43 картки), церковна археологія Криму (164 карт-

ки), Таврійська губернія (загальні праці) (270 карток). Картотека містить унікальну інформацію про літературу, пов'язану з культурою античного і середньовічного Криму, розвитком архітектури в Криму тощо [8].

Значний внесок у розвиток краєзнавчої бібліографії Поділля в кінці XIX — на початку XX ст. зробили Подільський єпархіальний історико-статистичний комітет та Товариство подільських природознавців і любителів природи, зокрема їхні члени Ю. Сіцинський та О. Прусевич [5].

Протягом 1912—1915 рр. подільський археолог О. Прусевич надрукував три випуски посібника "Материалы по библиографии Подолии: Статьи и труды по естественным наукам" (1913—1914). Перший випуск містив літературу з таких наукових дисциплін, як геологія, палеонтологія, ботаніка, зоологія, другий — праці з метеорології, кліматології, гідрографії, хімії (аналіз ґрунтів і вод), мінералогії, фізичної географії, а третій — з антропології. У довідникові повно відображена література про природу Поділля за великий проміжок часу від XVII ст. до 1909—1911 рр.

Крім згаданого покажчика, О. Прусевич випустив ще "Библиографический указатель по медицине и гигиене Подольской губернии с 1714 по 1913 год включительно", що містив літературу з медичних наук, які мали місцевого значення (медичної топографії і статистики, епідеміології, санітарії й гігієни). Ці покажчики залишили помітний слід в історії української краєзнавчої бібліографії — це були перші великі бібліографічні праці про Подільський край [5].

Значну роль у розвитку краєзнавчої бібліографії на Полтавщині відіграло губернське статистичне бюро, створене у 1895 р. Його співробітники вели головним чином демографічну, господарську, культурно-освітню статистику і залишили чимало аналітичних і узагальнюючих матеріалів, у яких губернія представлена в топографічному, історичному, промисловому та сільськогосподарському аспектах. Першою фундаментальною працею став "Ежегодник Полтавского губернского земства", започаткований у 1895 р.

З 1896 р. "Ежегодник" починає вміщувати бібліографічну інформацію про нові краєзнавчі видання у рубриці "Библиографическая заметка". Інформація тут подавалася у вигляді детальних бібліографічних оглядів або коротких повідомлень. Однак зазначена рубрика не була традиційною для щорічника і з'являлася на його сторінках із різною періодичністю. Загалом за весь період існування щорічника (1895—1902) читачам було повідомлено про вихід із друку 17 видань.

Аналізуючи наповнення рубрики, можемо припустити, що редакція щорічника не ставила за мету подавати вичерпну інформацію про нову краєзнавчу літературу і акцентувати увагу на найбільш цінних у науковому відношенні виданнях.

Відповідно до завдань, поставлених перед працівниками статистичного бюро з перших днів заснування "Ежегодника Полтавского губернского земства", почалась робота над бібліографуванням краєзнавчої літератури. Як уже зазначалося, вона не вважалася одним із головних напрямів діяльності щорічника, але була зумовлена необхідністю дослідження джерельної бази. Про це свідчить поява в другому випуску "Ежегодника" двох покажчиків. Перший — "Указатель, помещенных в "Ежегоднике Полтавского губернского земства историко-статистических

описаний приходів и церквей Полтавской епархии" — структурно складається з двох розділів: загального та топографічного. Загальний розділ містить 14 публікацій, розташованих у хронологічному порядку. Література у топографічному розділі (60 назв) подана в алфавітному порядку за назвами окремих місцевостей.

Другий — "Указатель статей, заключающих исторические, этнографические и другие сведения из жизни Полтавчан" — містить 27 бібліографічних описів. Згруповані вони в алфавітному порядку за прізвищами авторів та назвами статей.

Згодом ці покажчики були доповнені та вміщені як додаток до другого випуску "Ежегодника Полтавского губернского земства" за 1896 р.

В кінці XIX — на початку XX ст. починає активно розвиватись галузева краєзнавча бібліографія. Вона була представлена бібліографічними оглядами літератури з місцевої історії, економіки, статистики тощо. Досить ґрунтовною працею був огляд літератури з історії Слобідської України Д. Багалія, який охопив матеріал 1880—1890 рр. під назвою "Історія Слобідської України".

Широкою популярністю серед учених-природознавців користувався виданий у 1867 р. "Библиографический указатель по геологии Волини и Подолии" М. Барбота де Марні. Він передруковувався і доповнювався іншими особами (О. Роговичем, Л. Долинським). У роботі вченого наведені результати його досліджень, здійснених у 1865 р. і присвячених стратиграфії третинних відкладів.

Списки найважливішої літератури про корисні копалини різних губерній України подав А. Фаас у 1913 р. в "Очерке месторождений ископаемого угля в губерниях Юго-Западных, Новороссийских, Малороссийских, Белорусских и Литовских" [1].

Поряд із місцевими силами у розробці бібліографії окремих регіонів України брали участь петербурзькі бібліографи. Так, учиняв В. Межова З. Пенкіна у своєму покажчику "Полесье: библиографические материалы по истории, географии, статистике, этнографии и экономическому состоянию Полесья" (СПб., 1883) відобразила матеріали не тільки про Північно-Західний край, що входив до Білорусії, а й про Південно-Західний край із Волинською і частково Київською губерніями. Відомий історик і бібліографознавець М. Здобнов припускає, що довідник був замовлений багатим російським промисловцем М. Анненковим, який проклав першу залізницю на території поліського краю [5].

Цей бібліографічний покажчик містив літературу з історії, географії, статистики, етнографії і економіки Полісся, видану в період з 1855 до 1880 р. (понад 3 тис. назв книг, брошур, картографічних матеріалів та інших видів творів друку). У книзі можна знайти відомості про Київську, Волинську, Мінську, Могилевську та Гродненську губернії. З максимальною повнотою представлені матеріали про клімат, ґрунти, географію, геологію, економіку, демографію, народні промисли та торгівлю. Тобто за тематикою були відібрані матеріали, які могли бути цінними для вирішення конкретної проблеми — будівництва залізниці на території Полісся. Переважна частина матеріалу — це література, присвячена краю. Її бібліографічний опис супроводжується лаконічними, але точними аналітичними анотаціями, в яких зазначено, що саме про Полісся або окремі його місцевості говориться в публікаціях. У кінці покажчика міститься абетковий покажчик авторів, перекладачів, критиків, рецензентів.

З іменем видатного російського бібліографа В. Межова пов'язаний також і розвиток краєзнавчої бібліографії Галичини. У 1861 р. у журналі "Основа" він надрукував "Библиографический указатель галицко-русской литературы", що охоплював літературу з історії, археології, географії, топографії, етнографії та статистики, видану з 1858 до 1860 р. включно (всього 332 бібліографічні описи) [5].

Велику роль у створенні краєзнавчих бібліографічних покажчиків відіграли редакції періодичних видань, насамперед місцевих губернських та єпархіальних відомостей. Ці періодичні видання мали неофіційний відділ, в якому регулярно вміщувалась бібліографічна інформація, що інколи займала третину обсягу неофіційної частини. Тут друкувались ґрунтовні бібліографічні покажчики про окремі аспекти життя Волині, Поділля, Слобідської України тощо.

Почесне місце у створенні краєзнавчої бібліографічної інформації посідає журнал "Волинские епархиальные ведомости" (Почаїв, 1867—1907; Житомир, 1908—1918). Як зазначає І. Мілясевич [7], ще у першому номері журналу була викладена програма, в якій зазначалося, що тут буде друкуватись інформація про книги та періодичні видання.

У неофіційній частині журналу публікувалось багато статей краєзнавчого характеру про Волинь та її населені пункти. Як додаток до журналу за 1888 р. (№ 4—29) виходив "Предметный указатель содержания неофициальной части "Волинских епархиальных ведомостей" за первые 20 лет их существования (сентябрь 1867 — август 1887 гг.)". У тому самому році він був надрукований у Почаєві окремим виданням із зазначенням автора, Ювеналія Тиховського, та авторською передмовою [7].

Увесь матеріал у покажчику згруповано за трьома основними розділами: історія, проповідництво, бібліографія. Розділ "Історія" поділено на тематичні рубрики, присвячені загальній, слов'янській та українській історії. Виділено окремий підрозділ "Волинь", який є своєрідним предметно-географічним покажчиком і подає інформацію про окремі повіти та населені пункти Волині. Далі йдуть розділи релігійної тематики: проповідництво, догматичне і порівняльне богослов'я, літургіка тощо. Завершує довідник розділ "Бібліографія", до складу якого входить "Алфавітний покажчик авторів і назв статей, уміщених у "Волинских епархиальных ведомостях" [7]. Після публікації він отримав високу оцінку вчених, і на сьогодні є одним із найкращих українських покажчиків змісту місцевих періодичних видань.

Хронологічно продовжив його виданий у 1909 р. покажчик П. Беляєва "Указатель статей, помещенных в неофициальной части "Волинских епархиальных ведомостей" за вторые 20 лет их существования", що містив статті неофіційної частини відомостей, починаючи з 1887 до 1907 р. включно [9].

"Волинские епархиальные ведомости" до 1907 р. виходили в Кременці, з 1908 р. видання їх перенесено до Житомира. За час із 1908 р. покажчики змісту не видавали, були тільки піврічні, а потім річні. Журнал припинив своє існування 1917 р.

На західноукраїнських землях бібліографія краєзнавчої літератури зародилася значно пізніше, ніж на решті території України, вона активізується тільки у другій половині XIX ст. Унаслідок піднесення національно-

визвольного руху в Галичині виник інтерес до життя рідного краю і його вивчення. Значні бібліографічні посібники з краєзнавства були створені не тільки українськими, а й австро-німецькими та польськими бібліографами. Австрійська влада заохочувала їх до праці, оскільки була зацікавлена у використанні природних багатств західноукраїнських земель. Найбільший внесок у підготовку краєзнавчих бібліографічних посібників про Галичину зробили І. Франко та І. Левицький.

У 1892 р. був опублікований великий бібліографічний огляд "Галицьке краєзнавство", написаний І. Франком [4]. У ньому викладено роботи австрійських, польських та українських діячів з природознавства, етнографії та історії Галичини; розглянуто краєзнавчу діяльність місцевих наукових закладів та видавництв; охарактеризовано кілька десятків книг краєзнавчої тематики, однак сюди не потрапили матеріали з часописів та газет. Автор подав понад 200 краєзнавчих праць, що стосуються вивчення Галичини, назвав 320 українських, польських та німецьких дослідників краю, проаналізував роботу у цьому напрямі відомих діячів Галичини.

Крім того, І. Франко склав такі бібліографічні списки, як "Література до статистики Галичини" та "Бібліографія про гуцулів". В останньому списку перераховувалося понад 30 назв літератури українською, російською та польською мовами за період з 1838 до 1883 р. включно, проте вони опубліковані не були.

Найбільш значні бібліографічні посібники з краєзнавства Західної України були створені австро-німецькими та польськими бібліографами.

1880 р. видана капітальна "Бібліографія Карпат", підготовлена за дорученням Угорського карпатського товариства Г. Пайером. Великі бібліографічні покажчики про Буковину опублікували бібліотекар Чернівецького університету І. Полек ("Repertorium of Landeskundlichen Literatur der Bukowina") і професор історії цього ж університету Р. Кайндль ("Berichtuber die Arbeitenzur Landekunde der Bukowina wahrend des Jahres").

І. Полек випустив ретроспективний покажчик літератури про Буковину з матеріалами загального характеру. Р. Кайндль протягом дванадцяти років (1891—1902) вів поточний щорічний облік краєзнавчої літератури Буковини і, крім того, складав у 1894—1913 рр. щорічні огляди літератури з історії Галичини і Буковини для міжнародного бібліографічного видання, що виходило в Берліні.

Вагомий внесок у розвиток краєзнавчої бібліографії Галичини зробили наукові товариства, зокрема "Галицько-руська матиця", "Просвіта", "Літературне товариство імені Шевченка", яке згодом перейменували у "Наукове товариство імені Шевченка", "Руське педагогічне товариство", туристично-краєзнавче товариство "Плай". Завдяки ним у Галичині створюється багато видань, часописів, які подають краєзнавчу бібліографічну інформацію з історії, етнографії, народознавства Галичини, а також публікують праці зазначеної тематики, видають навчальні посібники, часописи, бібліографічні довідники, покажчики, історичні краєзнавчі праці. Все це сприяло збагаченню краєзнавчої бібліографії Галичини і слугувало важливим підґрунтям для наукової діяльності вчених краю та України загалом.

Також зазначимо про значний вклад у краєзнавчу бібліографію Галичини І. Левицького (1850—1913), укладача фундаментальної праці з бібліографії західноукраїнських

видань — "Галицько-руської бібліографії XIX століття" та біобібліографічного словника "Прикарпатська Русь в біографіях і портретах її діячів", присвяченого громадським та іншим діячам Галичини.

Покажчик І. Левицького "Галицько-русская библиография XIX столетия" не можна вважати суто краєзнавчим, бо він об'єднував всю літературу, видану в Галичині часів Австро-Угорської імперії (1772—1900), проте уміщував дуже багато цінної інформації про літературу, присвячену Галичині. Метою ж біобібліографічного словника "Прикарпатська Русь в біографіях і портретах її діячів" був збір інформації про всіх галицьких діячів.

Біобібліографічний словник "Прикарпатська Русь в біографіях і портретах її діячів" містив біографії близько двох тисяч народних діячів, які народилися на Галичині, Буковині, Закарпатті, незалежно від того, де проходила їх подальша діяльність. У словнику використано витяги з друкованих і архівних джерел, вирізки з тогочасної української преси, листи з біографічними відомостями від різних кореспондентів, крім писемних джерел, у ньому зібрано значний іконографічний матеріал.

Всі матеріали впорядковано за сучасним алфавітом. Крім того, всі біографії діячів у словникові поділено на групи, відповідно до сфери їх діяльності.

У світ вийшло чотири випуски першого тому словника у 1898, 1899, 1901 рр., в яких І. Левицький опублікував біографії видатних галицьких, закарпатських і буковинських діячів з прізвищами на літеру "А" та частково на літеру "Б".

Отже, можна зробити *висновок*, що в кінці XIX — на поч. XX ст. система краєзнавчих бібліографічних посібників розвивалася досить інтенсивно, незважаючи на певні недоліки. Завдяки активній діяльності наукових краєзнавчих товариств, губернських статистичних комітетів, учених архівних комісій, бібліотек та окремих бібліографів був створений значний краєзнавчий бібліографічний ресурс у вигляді ґрунтовних бібліографічних покажчиків, друкованих краєзнавчих каталогів та каталогів місцевих видань. Переважну більшість краєзнавчих бібліографічних джерел становили покажчики, присвячені історичним та природно-географічним регіонам України, зокрема Криму, Поділля, Полісся, Галичині.

Список використаної літератури

1. Астапенко Т. С. Система краєзнавчих бібліографічних посібників Півдня України XIX — поч. XX ст. / Т. С. Астапенко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. — К., 2007. — Вип. 19. — С. 207—217.
2. Астапенко Т. С. Становлення бібліографії в Херсонській губернії в XIX столітті / Т. С. Астапенко // Наукова бібліотека : пріоритети розвитку та перспективи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 24—25 верес. 2004 р.). — Одеса, 2006. — С. 25—26.
3. Блажкевич А. Л. Краєзнавча бібліографія Галичини: становлення та розвиток (XIX ст. — 30-ті рр. XX ст.) : дис. ... канд. іст. наук / Блажкевич Андрій Львович; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. — К., 2003. — 204 с.
4. Блажкевич А. Краєзнавча бібліографія Галичини в першій половині XIX століття / А. Блажкевич // Вісн. Кн. палати. — 1999. — № 11. — С. 32—34.
5. Корнейчик І. І. Історія української бібліографії : нариси / І. І. Корнейчик. — К., 1971. — 376 с.
6. Міляевич І. В. Бібліографічна діяльність редакцій періодичних видань Волинської губернії XIX — початку XX століття (за матеріалами релігійних часописів) / І. В. Міляевич //

Збірник праць науково-дослідного центру періодики / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника. — Львів, 2007. — Вип. 15. — С. 106—116.

7. Міляевич І. В. Універсальна ретроспективна бібліографія Волині (здобутки та проблеми) / І. В. Міляевич // Велика Волинь: минуле й сучасне : матеріали міжнар. наук.-краєзн. конф., жовт. 1994 р. — Хмельницький, 1994. — С. 42—45.
8. Непомнящий А. А. Крымская краеведческая библиография: важные вехи / А. А. Непомнящий // Библиография. — 2001. — № 4. — С. 75—80.
9. Швецова-Водка Г. М. Бібліографічні праці Якуба Гоффмана на сторінках "Рочніка Волинського" 1931—1939 р. / Г. Швецова-Водка, М. Гулюк // Вісн. Кн. палати. — 1997. — № 11. — С. 27—28.

В статье исследовано возникновение и развитие системы краеведческих библиографических пособий, посвященных таким историко-географическим регионам Украины: Слобожанщина, Крым, Полесье, Волинь, Подолье, Галичина (XIX — нач. XX в.).

This paper investigates the emergence and development of the local history of bibliographic guides dedicated to the historical and geographical region of Ukraine: Sloboda, Crimea, Polesse, Volhynia, Podolia, Galicia (XIX—XX century).

Надійшла до редакції 18 березня 2014 року